

Grosupljem in Turjakom. Čeprav sem bil samo gost, sem tudi stražil — ponoči v mesečini, mrazu in snegu. Kmalu po mojem odhodu iz čete, sredi decembra 1941, je padel njen komandir, moj najboljši prijatelj še iz gimnazijskih let. Dolf Jakhel, po katerem nosi ime osemletka v Zalogu, je bil nadarjen pisatelj. Čeprav je bil pod Cankarjevim vplivom, se je že kmalu oglasilo v njegovi prozi nekaj svojevrstnega. Njegov svet je bil Zalog z okolico. Gotovo je, da je to predmestje, ki je dalo že prve dni vstaje partizanski vojski toliko hrabrnih mož, izgubilo z Dolfom Jakhlom svojega nesojenega kronista in pisatelja. Včasih sanjam o njegovih romanih. Kakšna škoda, da niso bili nikoli napisani in da nikoli ne bodo.

Le bori molče v mesečino.
Tovariši šli so naprej, v napad.
Tu našel si zadnjo globino.
moj brat.

Epitaf za njegov grob, s katerim se začinja moja zbirka »Previharimo viharje«.

(1981)
Matej Bor

Edvard
Kocbek

Igra

Škrbasto posodo držim v rokah
in v vrsti čakam pred kotlom.
In ko pogledam predse in nazaj,
me presune čudežno spoznanje,
še le zdaj se vidimo v pravi luči.

Nekdo nas je spremenil in razodel,
 kakor da bi premešal karte,
 poredno, izzivalno in neznansko,
 predvsem pa tako kot v vsaki igri,
 da so naključja skrivnostno pravilna,
 vsakomur je priklical skrito resnico.

Kdor je ril pod zemljo, hođi po nebu,
 in kdor je govoril na trgu, jeclja v sanjah,
 kdor je spal na senu, poveljuje brigadi,
 in kdor je tiho drvaril, kar naprej sprašuje,
 kdor je znal Homerja, gradi bunkerje,
 in kdor je jedel v Parizu, si rezlja žlico,
 pivec liže roso, pevec posluša tišine,
 ministrant nastavlja mine, skopuh zbira rane,
 hlapec je zvezdogled, strahopetec bombaš,
 pesnik mulovodec in sanjač telegrafist
 in zapeljevavec deklet je varen vodič.

Škrbato posodo držim v rokah
 in gledam predse in gledam nazaj
 in se ne morem nagledati podob,
 procesija prikazni, romanje duhov,
 migljanje resnic, razodevanje usod.
 Nekdo nas je spremenil in določil,
 kakor da bi premešal karte,
 poredno, izzivalno in neznansko.
 Potem pa se ozrem še po sebi
 in se zagugam od sanjske teže,
 vsi so v meni kakor v mladi materi.

Legel sem na ležišče in vedel, da sem človek z nerazumljivim domotožjem. Nasmehnil sem se, kakor da sem se prebudil v življenje, kjer sem neranljiv. Primitivne, nihilistične nesreče ne poznam več. Nesrečo imam za tragično srečo. Odprlo se mi je vesoljno skladje: bombardiranje nemških letal, streljanje naših topov, šumenje vetra, napeta energija slovenskih ljudi in harmonika od bližnje stražarnice so se mi spojili v enočno podobo. V migetanju zrelega jesenskega sonca sp se mi začela kazati spreminjajoča se znamenja. Podobe so me začele dražiti. V hipu se mi je borna baraka, v kateri sem ležal, spremenila v bogat prostor človeškega bivanja. Povrnili sem se vase, v radosten nemir, in vztrepetal v posebni dražljivosti. Naglo sem se vzdignil, sicer bi me bil zalil smrtni zanos. Vzel sem pisalo in napisal pesem. In šele takrat sem prišel do sape.

Ustvarjanje je celostna in vrhovna dejavnost. Umetnostno izražanje gre za tem, da v ustvarjajočem človeku izniči vse tisto, kar ni v skladu z nje-

govimi vrhovnimi hipi. S svojim zanosnim izražanjem si ustvarjalec poišče prav tisto, kar nasprotuje njegovi globoki življenjski odvisnosti in njegovemu temeljnemu tujstvu v svetu. Umetniško ustvarjanje je torej nenehno premagovanje suženjstva, kakor koli ga že razumemo, ker sprošča svobodoljubne energije človeškosti.

Narava si je izmislila pesem, da bi se pvedela sveta kot sveta. Pesem ni beg, temveč zanosno osveščevanje vsega navzočega, preteklega in prihodnjega. Pesem pomaga človeku, ki se nikoli ne more znebiti občutka, da je pregnan v bivanje, da se ove svoje pradomačnosti sredi stvarstva. Ker se človek čuti ujetnika v svetu videzov, ki se povprečnež z njim zadovoljuje, ga pesnik s čarobno pesmijo osvobaja tesnobe, s pesmijo razdira tesne rise, dosega z njo absolutnost in pravo resničnost. Pesem torej trga človeka iz njegove fatalnosti in razumske golote v svobodnjaško in oduševljeno skrivnost, ki sicer še ni razodeta, zato pa magično osvetljena. Dobro in zanesljive pesmi torej ne more izčrpati nobena misel.

Kolikokrat obstanem s svojo mislijo reven, obupan, neveden, tako rekoč izgubljen. Tudi danes, ko se že razmikajo meje, ko se že majejo pošastne težave in se razodevajo stoletja neuresničljive stvari. Edino s pesmijo se polnim, utelešam, razvedam in utrjam. Umetnost je zmagoslavje snovi. Marxova skrb gre za tem, da svet spremeni, pesnikova pa za tem, da ga poveliča. Obe koprnenji dobro čutim, morda ju v pesmi celo povezujem.

(Listina, str. 293—294) 17. septembra 1943

Edvard Kocbek

Jože
Udovič

Poslednja minuta

»Pred puškami stojim,
jutro vstaja, živo jutro poslednjega maja,
tenki jok zvona je segel do tihega kraja.